



PHEGEA

driemaandelijks tijdschrift van de

VLAAMSE VERENIGING VOOR ENTOMOLOGIE

Afgiftekantoor 2600 Berchem 1

ISSN 0771-5277

Redaktie : Dr. J.-P. Borie (Compiègne, France), F. Coenen (Brussel), T. Garrevoet (Antwerpen), B. Goater (Chandlers Ford, England), Dr. K. Maes (Gent), Dr. K. Martens (Brussel), A. Olivier (Antwerpen), H. van Oorschoot (Amsterdam), D. van der Poorten (Antwerpen), W.O. De Prins (Antwerpen).

Redaktie-adres : W.O. De Prins, Diksmuidelaan 176, B-2600 Antwerpen (Belgium).

Uitgegeven met steun van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - Dienst Onderwijs

Jaargang 23, nummer 3

1 september 1995

***Stegania trimaculata* (de Villers, 1789) in de Benelux (Lepidoptera: Geometridae)**

Willy Troukens

Abstract. *Stegania trimaculata* (de Villers, 1789) in the Benelux (Lepidoptera: Geometridae)

S. trimaculata was discovered in Belgium at Anderlecht on 2 June 1984. The species was mentioned from the same locality in subsequent years, though it never turned up in other localities. The species flies in two generations a year: May-June and July-August. The larvae feed on *Populus nigra* L. var. *italica*. The pupa hibernates. Until 1950 the northern border of the distribution area reached to the Upper-Rhine. From that year the species made several attempts to spread northwards. It reached Köln (Germany) in 1951, England in 1978, Belgium in 1984 and the Netherlands in 1987. This recent spread is made possible by plantations of the foodplant in parks, sport fields, cemeteries, railway stations and industrial areas.

Résumé. *Stegania trimaculata* (de Villers, 1789) au Benelux (Lepidoptera: Geometridae)

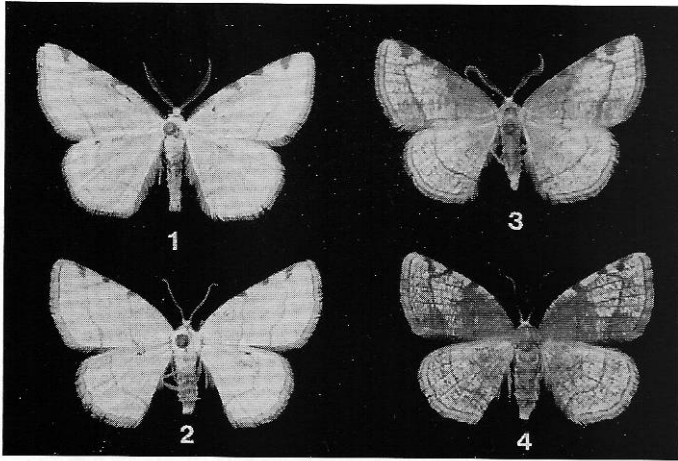
S. trimaculata fut découvert en Belgique à Anderlecht le 2 juin 1984. L'espèce y fut mentionnée depuis chaque année, mais n'a jamais été trouvée dans d'autres localités en Belgique. Il y a deux générations par an: mai-juin et juillet-août. La chenille vit sur *Populus nigra* L. var. *italica*. La chrysalide hiberne. Jusqu'en 1950 l'aire de répartition s'étendait jusqu'à la vallée du Haut-Rhin. L'espèce fut découverte à Cologne (Allemagne) en 1951, en Angleterre en 1978, en Belgique en 1984 et aux Pays-Bas en 1987. L'expansion de la répartition est possible par les plantations de peupliers dans des parcs, des terrains de sport, des cimetières, des gares de chemin de fer et des terrains d'usine.

Key words: *Stegania trimaculata* - faunistics - distribution - Belgium - the Netherlands - Luxembourg.

Troukens, W.: Van Souststraat 502, B-1070 Anderlecht.

Inleiding

Stegania trimaculata (de Villers, 1789) werd voor het eerst in België ontdekt te Anderlecht op 2 juni 1984 (Troukens 1985). Sindsdien werd dit spannertje in dezelfde omgeving elk jaar waargenomen, maar steeds in kleine aantallen. Elders in het land is deze dwaalgast nog niet gesignaleerd.



Figuur 1: *Stegania trimaculata* (de Villers, 1789) (1,6x vergroot):
 1 en 2: Nominaatvorm, 1. ♂, Anderlecht 22.V.1986, 2. ♀, Anderlecht 2.VIII.1993.
 3 en 4: f. *cognataria* Lederer, 3. ♂, Anderlecht 2.VI.1984, 4. ♀, Anderlecht 30.III.1994 ex ova.

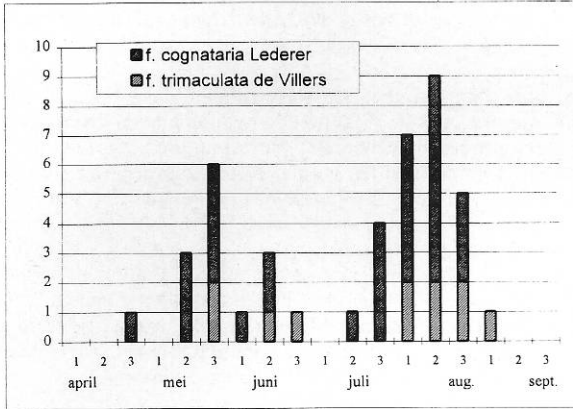
Levenswijze

Het imago heeft een spanwijdte van 20 à 23 mm (fig. 1). Bij de nominaatvorm is de grondkleur wit met twee bruine dwarslijnen en drie bruine vlekjes aan de voorrand van de voorvleugels. Exemplaren met een donkere bestuiving komen algemener voor: f. *cognataria* Lederer. Zowat 75% van onze waarnemingen behoort tot deze vorm.

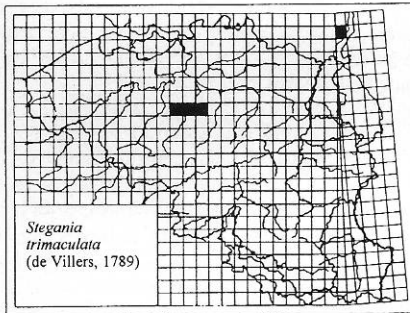
S. trimaculata vliegt in twee generaties (fig. 2). De eerste is aanwezig van midden mei (19.V.1986) tot einde juni (23.VI.1984). In 1994 werd echter uitzonderlijk vroeg een ♀ waargenomen op 21 april. De zomergeneratie wordt opgemerkt van half juli (18.VII.1989) tot begin september (1.IX.1993). Het imago komt vlot naar menglicht, maar wordt ook geregeld overdag aangetroffen, rustend op gevels, ramen en schuttingen.

Rupsen werden in ons land nog niet gevonden. Lempke & Ottenheijm (1989) melden als waardplant de Italiaanse populier (*Populus nigra* L. var. *italica*). In Zuid-Europa werden ook rupsen gevonden op witte abeel (*Populus alba* L.) door P. Millièrre (1859: 409-412). De rups van *S. trimaculata* is groen en wordt gekenmerkt door een brede, roodachtige ruglijn. Gewoonlijk zitten de rupsen op de hoofdnerf van een blad waardoor ze haast onzichtbaar zijn. Tijdens een kweek in augustus 1993 stelde ik verwonderd vast dat de rupsen vanaf hun laatste vervelling een warm, bruin kleurtje gekregen hadden. Over deze kleurverandering heb ik in de bestaande vlinderboeken niets kunnen vinden.

De rupsen verpoppen in een ijl, bruin spinsel. Volgens Lempke & Ottenheijm (1989) gebeurt dit in een opgevouwen blad. De rupsen van mijn kweek verdwenen echter in een laagje teelaarde en verpopten aldaar in een licht spinsel, vermengd met aarde. De ontwikkeling van ei tot pop duurde 4 weken. Na overwintering op een gesloten, onverwarmd terras verschenen de imago's al tussen 7 en 22 maart 1994, dit is 2 maand vroeger dan in de vrije natuur.



Figuur 2: Vliegtijd van *Stegania trimaculata* (de Villers, 1789) in de Benelux. Het histogram is samengesteld aan de hand van de 41 gekende gegevens.



Figuur 3: Verspreiding van *Stegania trimaculata* (de Villers, 1789) in de Benelux (1984-1993).

Uitbreiding van het areaal

Warnecke (1961: 129) omschreef *S. trimaculata* als een Atlantisch-Mediterraan-fauna-element. De soort komt voor in Noord-Afrika, Zuid- en Midden-Europa en verder tot Dalmatië en Oekraïne. Tussen de 2 wereldoorlogen lag zijn noordelijke areaalsgrens ietwat versnipperd in het gebied van de Boven-Rijn. Maar vanaf 1950 deed het vlindertje pogingen om zijn woongebied noordelijker uit te breiden. In 1951 verscheen het zelfs al bij Keulen (Duitsland) en stichtte er stabiele populaties (Lempke & Ottenheim 1989). Lhomme (1927-1929: 383-384) had de vlinder ook al eerder gesignaleerd uit het Franse departement Nord.

Met een zekere regelmaat probeerde *S. trimaculata* nog verder naar het noorden door te dringen. Op 14 juli 1978 werd in Zuidwest-England (Stoborough, Dorset) een solitaire dwaalgast gevangen. Het blijft tot hertoe de enige Britse melding.

S. trimaculata in de Benelux (fig. 3)

In België werden de eerste 2 exemplaren gevangen te Anderlecht op 2 en 23 juni 1984. Het waren 2 ♂♂ en ze behoorden allebei tot *f. cognataria* Lederer. Wellicht waren het nakomelingen van een ♀ dat tijdens de warme zomer van 1983 de wêstrand van Brussel had bereikt. Het jaar 1983 was trouwens één van de beste jaren voor dwaalgasten.

Heel wat soorten hebben hiervan gebruik gemaakt om in België vaste voet te krijgen (b.v. *Proserpinus proserpina* Pallas en *Rheumaptera cervinalis* Scopoli) of hun inlandse enclaves in ruime mate uit te breiden (b.v. *Cryphia algae* Fabricius).

Sinds 1984 werd *S. trimaculata* elk jaar in het Brusselse vermeld maar steeds weinig talrijk: gewoonlijk 1 à 5 exemplaren per jaar. In 1986 was de populatie al zo groot dat de imago's ook in een wijdere omgeving werden gezien. Het was tot nu toe het grote topjaar met in het totaal 14 exemplaren in 4 gemeenten ten westen en ten noorden van Brussel: Anderlecht, Dilbeek, Jette en Sint-Jans-Molenbeek. In 1989 vond A. Van der Sloot ook nog een afgevlagen ♀ te Oudergem, ten zuidoosten van Brussel.

Het leek er sterk op dat *S. trimaculata* zijn enclave met succes aan het uitbreiden was, maar van 1990 tot 1993 bleven alle meldingen weer beperkt tot de 3 gemeenten ten westen van Brussel: Anderlecht, Dilbeek en Sint-Jans-Molenbeek. Het spannetje werd er zowal overal aangetroffen. De aanwezigheid van Italiaanse populieren langs sportvelden, parken, begraafplaatsen en goederenstations is hier zeker niet vreemd aan.

Van het Groothertogdom Luxemburg is *S. trimaculata* nog niet gesignaleerd, maar iets zuidelijker, in Frans Lotharingen, is hij sinds vele jaren bekend van enkele vindplaatsen in de buurt van Metz: Moulins-les-Metz (1959), Marange (1968 en 1970), Novéant (1975) en Montenach (1985) (Perrette 1986: 221).

Met enige vertraging begon *S. trimaculata* ook aan de verovering van Nederland. Op 30 mei en 16 juni 1987 ving J. Ottenheijm telkens 1 ♂ te Tegelen (Nederlands Limburg), even ten zuiden van Venlo. De exemplaren waren puntgaaf en werden gevonden in een gebied met Italiaanse populieren (Lempke & Ottenheijm 1989: 50-53). De overeenkomst met de ontdekking in België is treffend. Alhoewel de volgende jaren te Tegelen geen exemplaren meer werden gezien, wijst alles op een eilandpopulatie in deze regio. Misschien is het toeval, maar het valt toch op dat de nieuwe *trimaculata*-enclaves gedijen aan de rand van middelgrote steden zoals Brussel, Keulen en Metz. Wellicht moet de kern van de Nederlandse enclave daarom meer gezocht worden in de onmiddellijke omgeving van Venlo.

Dankwoord

Met dank aan de heren Willy De Prins (Antwerpen) en Bernard Misonne (Poppel) voor het bezorgen van documentatie. Aubin De Turck (Anderlecht) voor de gewaardeerde hulp bij het veldonderzoek. B.J. Lempke † (Amsterdam) voor de informatie over de Nederlandse vangsten te Tegelen en Eddy Vermandel (Hulst) die me in 1984 motiveerde om *S. trimaculata* te gaan bestuderen.

Bibliografie

- Lempke, B.J. & Ottenheijm, C., 1989. *Stegania trimaculata* nieuw voor de Nederlandse fauna (Lep.: Geometridae). - *Ent.Ber.Amst.* 49: 50-53.
- Lhomme, L., 1927-1929. *Catalogue des Lépidoptères de France et de Belgique I. Macrolépidoptères*. Le Carriol par Douelle, Lot.
- Millière, P., 1859. Iconographie et description de chenilles et lépidoptères inédits. - *Annls Soc.linn.Lyon* 6: 385-444.
- Perrette, L., 1986. Le peuplement en Lépidoptères des sites du Stromberg, Hammelberg et de Montenach (Moselle) avec une attention particulière aux Noctuidae (2e partie). - *Limnæa Belgica* 10 (5): 209-236.
- Troukens, W., 1985. *Lomographa trimaculata* de Villers, een nieuwe soort voor de Belgische fauna (Lepidoptera: Geometridae). - *Phegea* 13 (2): 49-50.
- Warnecke, G., 1961. Rezenite Arealvergrößerungen bei Makrolepidopteren in Mittel- und Nordeuropa. - *Bonn.zool.Beitr.* 12: 113-141.